

HARBİYE ASKERÎ MÜZESİ ÜNİFORMA KATALOĞU

KADİR TÜRKER GEÇER
ÖMER FARUK ARSLAN

ASKERÎ MÜZE VE KÜLTÜR SİTESİ KOMUTANLIĞI YAYINI
HARBİYE - İSTANBUL
2017

Hazırlayanlar
(E) Öğ. Alb. Kadir Türker GEÇER
Öğ.Yb.Ömer Faruk ARSLAN

Grafik Tasarım
Efraim Pekel

Yapım & Baskı
Deva Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 565 00 96

Bu katalog Mayıs 2017 tarihinde Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı tarafından 1.000 adet bastırılmıştır.

HARBİYE ASKERİ MÜZESİ ÜNİFORMA KATALOĞU

ASKERİ MÜZE VE KÜLTÜR SİTESİ KOMUTANLIĞI

SUNUŞ

Osmanlı Devleti 600 yılı aşkın bir süre varlığını sürdürmüş, kendisinden önceki Türk Devletleri ile bulunduğu coğrafyada kurulmuş olan diğer devletlerin devlet teşkilâtlarını devralarak geliştirmiş ve neredeyse yüzyıllarca tüm dünyaya hükmetmiştir. Bu hâkimiyetin temelinde yer alan güçlü devlet geleneğinin en önemli unsurlarından birisi de ordu geleneği olmuştur. Ordumuz; komuta anlayışıyla, sevk ve idaresiyle, stratejik ve taktik yaklaşımlarıyla olduğu gibi askerî kıyafetleri ile de tarihe çok büyük bir miras bırakmıştır. Klasik dönemdeki kendine özgülük, 19. yüzyıldan itibaren diğer gelişmiş dünya ordularıyla etkileşime dönüşmüş, kendisi bu ordulardan etkilendiği gibi bu orduları da etkilemiş ve çağdaşı olan devletlerin ordularına uygun gelişimler sergilemiştir. Askerî kıyafetlerin görkemiyle birlikte işlevselliğini çok iyi kaynaştırmıştır. Askerliğin görsellik ve törensellik boyutunu; birliklerine giydirdiği üniformalar, üniforma teferruatı ve teçhizatıyla en üst düzeye çıkarmıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren de bütün dünya devletleri gibi üniformaların işlevselliğini ön plana çıkaran uygulamaları gecikmeksizin uygulamış; gerek askerî kıyafetler, gerekse ordu geleneğinin diğer unsurlarıyla beraber mirasçısı olan Cumhuriyet ordusunu şekillendirmiştir.

Harbiye Askeri Müzesinde bulunan ordu ile ilgili objelerin içinde askerî kıyafet koleksiyonu önemli bir yer teşkil etmektedir. Gerek sergide olan gerekse envanterde bulunan kıyafetler, askerî tarihle ilgili çalışma yapanlar için önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır. Bu amaçla hazırlanan "Harbiye Askerî Müzesi Üniforma Kataloğu" doğru bilgiye ulaşma açısından önemli bir referans kaynağı olacaktır. Bu değerli çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen Emekli Öğretmen Albay Kadir Türker GEÇER ve Öğretmen Yarbay Ömer Faruk ARSLAN'a teşekkür eder, bundan sonraki çalışmalarında başarılar dilerim.

Necdet TUNA
Tuğgeneral
ATASE Daire Başkanı

ÖNSÖZ

II. Mahmut döneminde 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılarak yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun kuruluşuyla modern anlamda ilk üniformalar ve sembol şeklindeki ilk rütbeler kullanılmaya başlanmıştır. 1843 yılında ordu teşkilatına geçilmesi ve 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra, orduda köklü reformlara gidilmiş; üniformalar hususunda Kara kuvvetleri Alman ordusunu, Deniz kuvvetleri ise İngiliz donanmasını örnek almıştır.

18 Haziran 1909 tarihinde kabul edilmiş olan "Elbise-i Askeriye Nizâmnâmesi", 22 Mayıs 1911 tarihli "Jandarma Elbise Nizâmnâmesi" ve 22 Haziran 1909 tarihli "Bahriye-i Şahâne Zabitanının Elbise-i Resmiye Nizamnamesi" ile başlayan süreçte Türk ordusunun, jandarma ve donanmasının üniforma ve rütbeleri yeniden düzenlenmiştir. Bu üniforma ve rütbeler; süreç içinde yapılan düzenlemelerle gerçekleştirilen küçük değişikliklerle Birinci Dünya Savaşı'nda ve mütareke döneminde de kullanılmıştır.

Türk İstiklâl Harbinin Zaferle sonuçlandırılmasını müteakip kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 10 Mayıs 1924 tarihli "Kıyafet-i Askeriye Kararnamesi" ile askeri kıyafetlerde yeni bir düzenleme yapılmış, üniformalar bir önceki dönemdeki biçimle uygulanmaya devam edilirken rütbe biçiminde değişiklikler yapılmıştır. 1935 yılında ise rütbe isimleri Türkçeleştirilmiştir. 1963 yılında askeri kıyafetlerde köklü ve son düzenlemeler yapılmış, bundan sonra zaman zaman küçük değişiklikler yapılarak günümüze kadar kullanılagelmiştir.

Harbiye Askeri Müzesi ve Kültür Sitesi Komutanlığı tarafından yapılan bu çalışmada Sultan Abdülaziz'den itibaren günümüze kadar uzanan süreçte Askeri Müze envanterinde bulunan üniforma örnekleri kronolojik gelişmeyi yansıtacak şekilde yer almıştır.

Aydoğan BUDAKÇI
Piyade Albay
Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanı

ASKERÎ KIYAFETLER

Tarihi süreç içerisinde orduları meydana getiren askerler, kendi toplumsal yapılarına özgü kıyafetleri giymişler, silah ve teçhizat kullanmışlardır. İlk devirlerde insanların günlük kullanımda tercih ettikleri kıyafetler aynı zamanda askerî kıyafetlerini de oluşturmuştur.

Çok değişik coğrafyalarda kurulmuş olan siyasi yapıların askerî sistemleri incelendiğinde, hükümdarları korumakla görevli "hassa birliği" olarak nitelendirebileceğimiz törensel birlikler hariç günlük kıyafetler, orduların kıyafetlerini oluşturmuştur. Hassa birliklerinin kıyafetleri ise hükümdarın siyasi gücünün ve dirayetinin bir göstergesi olarak, aynı renk ve biçimde tasarlanmış ve kullanılmıştır. Bunlar ordunun genelini kapsamayıp çok küçük bir askerî gruba ait bir uygulama olması nedeniyle üniforma olarak değerlendirilememektedir.

Tarihte sürekli; sadece savaş döneminde değil her dönemde silah altında tutulan, düzenli; kendi içinde bir hiyerarşik yapılanmaya sahip ve ücretli; yapmış olduğu askerî hizmet karşılığı belli periyotlarla maaş alan ordu ilk kez Roma İmparatorluğu tarafından kurulmuştur. İkinci olarak ise; 1365 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş olan Kapıkulu Teşkilâtı, bu kapsamda değerlendirilebilir. Gerek Roma ordusu ve gerekse Osmanlı Kapıkulu teşkilâtı sürekli, düzenli ve ücretli özelliklerinin bir sonucu olarak askerî hiyerarşi içinde yer almışlar, farklı birlikler oluşturmuşlar, farklı görevler icra etmişler ve bu birlikler diğerlerinden ayrılabilmek için kendi içinde aynı ancak; diğerlerinden farklı olmak üzere standart bazı kıyafetler kullanmışlardır.[1]

1. Klasik Dönem (1365-1826)[2]

Askerî kıyafetler açısından Kapıkulu teşkilâtı incelendiğinde, Yeniçeri Ocağı başta olmak üzere farklı işlevlere sahip birçok ocağın yer aldığı görülür. Bu ocaklar kendilerine özgü renk ve biçimde kıyafetler kullanmışlardır. Askerî hiyerarşinin bir gereği olarak bugünkü anlamda zâbit olarak adlandırabileceğimiz rütbe sahipleri görev yapmış ve

---

1 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet–i Askeriyesi***, Kısm-ı Evvel, Osmanlı Ordusunun Tarih-i Tesisinden 1241 Tarihine Kadar, Sene 1340 (el yazması nüsha), s.1-145.

2 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet–i Askeriyesi***, Kısm-ı sânî, 1241 senesinden 1318 senesine kadar, Sene 1340, (el yazması nüsha), s.2-6.

rütbeleri genellikle başlarına giydikleri serpuşlarla ayırt edilir olmuştur. Üniforma olarak nitelendirebileceğimiz kıyafetler kabaca; başlık, içlik, üstlük, altlık ve ayakkabı veya çizmeden ibaretti. İçe nimten adı verilen yakasız gömlek, alta şalvar, üste cübbe benzeri kısa veya uzun kollu kaftan giyilirdi. Genellikle çuhadan imal edilen bu kıyafetler için kesin kurallarla belirlenmiş renkler olmamakla birlikte değişik tarihte çizilmiş minyatürler incelendiğinde Ortaların (bölüklerin) kendilerine özgü cübbe rengi kullandıkları sonucuna varılabilir. Zâbitlerle neferleri ayıran en belirgin özellik ise; zâbitlerin ayakkabı ve çizmeleri sarı deriden imal edilirken, neferlerin ayakkabı ve çizmelerinin kırmızı renkte deriden imal edilmesidir. Bu kıyafet uygulaması çok az değişiklikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 1826 yılına kadar devam etmiştir.

2. III. Selim ve Nizam-ı Cedîd Dönemi (1789-1807)[3]

III. Selim'in tahta geçmesiyle birlikte Nizâm-ı Cedîd adı verilen yenileşme süreci başlatılmış ve Kapıkulu teşkilâtının yanı sıra bir de Nizâm-ı Cedîd ordusu kurulmuştur. Bu ordunun piyadeleri iki orta halinde teşkilâtlandırılmıştır. Birinci orta mavi çuhadan bel altına kadar uzanan uzunca bir nimten, altına dize kadar bol, diz altından itibaren dar paça olarak ayak bileklerine kadar inen ve sıkma adı verilen şalvar giymişlerdir. Başlarına üst kısmı sağa devrik kırmızı çuhadan barata adı verilen serpuş takmışlar ve ayaklarına kırmızı yemeni giymişlerdir. İkinci ortanın ise kıyafeti tamamen mavi çuhadan imal edilmiş barata ve yemenileri birinci orta ile aynı olmuştur. Bu teşkilâta bağlı topçu neferleri ise mavi çuhadan nimtenin üstüne bele kadar uzanan kırmızı çuhadan cepken ve alta mavi çuhadan sıkma giymişlerdir. Başlarında kırmızı külah üzerine sarık sarılmış, ayaklarında ise kırmızı yemeni yer almıştır.

Nizâm-ı Cedîd zâbitleri, kırmızı bir içlik entari ile mavi sıkma giyer ve üzerlerinde ise diz altına kadar uzanan bir boy cepkeni bulunurdu. Boy cepkeni binbaşı rütbesinde siyah çuhadan, diğer rütbelerde ise kırmızı çuhadan imal edilirdi. Bu dönemde zâbit rütbelerinin

3 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi***, Kısm-ı sânî, 1241 senesinden 1318 senesine kadar, Sene 1340, (el yazması nüsha), s.2-6.

sembollerle gösterilmesi uygulamasına geçiş başlamıştı. Zâbitânın rütbeleri, boy cepkeninin iki yanında yer alan gül ve şemse[4] işlemelerinden belli olurdu. Binbaşı rütbesinde siyah boy cepkeninin önü 9 sıra sırma şerit kenarlarında 9 gül ve şemse, Ocak kethüdasında 5, kolağasında 4 sarı gül ve şemse bulunurdu. Bölükbaşı (yüzbaşı) ile mülâzımıevvel rütbelerinde cepken şekli farklı olmak üzere 4, mülâzımısânîde 3, alemdar[5]da 2 ve çavuşta 1 beyaz şemse bulunurdu. Cepkenin üzerine bir kuşak bağlanır ve bele sarılan bu kuşağa bağlanan bir çengel vasıtasıyla kılıç takılırdı. Başta kırmızı renkte barata ve ayakta yine kırmızı renkte "serhatlık" adı verilen bir çizme bulunurdu.

3. II. Mahmud ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu (1808-1839)[6]

1826 yılında Sultan II. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla yeni bir askerî sisteme geçiş zorunluluğu doğmuş ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuştur. Bu kapsamda oluşturulan yeni hiyerarşik yapıya özgü birlikler ile bu birliklere komuta edecek olan subayların rütbeleri de ihdas edilmiştir. Bu teşkilât o kadar köklü ve bize özgüdür ki, kabul edilen rütbeler bazı küçük değişikliklerle günümüze kadar uygulanagelmiştir. Bu rütbeler ve komuta ettikleri birlikler şu şekilde ifade edilebilir:

4 ***Şemse:*** Biçim olarak güneş gibi yuvarlak ve sarı sırma veya metalden imal edilen objelere verilen isim.

5 ***Alemdar:*** Nizam-ı Cedid ordusunda birlik sancağını ve alemini taşıyan personel.

6 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi***, Kısm-ı sânî, 1241 senesinden 1318 senesine kadar, Sene 1340, (el yazması nüsha), s.40-44.

TASNİF	MEMURİYET UNVANI	RÜTBE	KOMUTA ETTİĞİ BİRLİK
Erkân (Generaller)	Paşa	müşir	Ordu Komutanlığı ve üst düzey görevleri ifa eder
		birinci ferik	Bu rütbe 1904 yılında kolorduların kurulmasıyla ihdas edilmiştir. Kolordu komutanlığı ve üst düzey görevleri ifa eder
		ferik	Fırka komutanlığı ve üst düzey görevleri ifa eder.
		mirliva	İki veya daha fazla alaydan ibaret olan livâ komutanlığı ve üst düzey görevleri ifa eder.
Ümera (Üst subaylar)	Bey	miralay	alay komutanı
		kaymakam	alay komutan yardımcısı
		binbaşı	tabur komutanı
		alay emîni	askerî Kâtip sınıfı
Zâbitân (Subaylar)	Efendi	sağ kolağası	dört bölükten oluşan sağ kol komutanı
		sol kolağası	dört bölükten oluşan sol kol komutanı
		tabur kâtibi	askerî Kâtip sınıfı
		yüzbaşı	bölük Komutanı
		mülâzımıevvel	kölük komutan yardımcısı
		mülâzımısânî	takım komutanı
Küçük Zâitân (Astsubaylar)		başçavuş	kısım komutanı
		çavuş	kısım komutan yardımcısı
		bölük emîni	askerî Kâtip sınıfı
Neferât (Erler)		onbaşı	manga komutanı
		Nefer	-

1826 yılında Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun kurulması esnasında zâbitân ve neferât için Nizâm-ı Cedîd birliklerine benzerlik gösteren şobara (başlık), nimten, sıkma, boy cepkeni ve yemeni gibi unsurlar ile gül ve şemselerle rütbelerin gösterilmesi uygulamasına gidildiyse de 1830 yılında kıyafetler tamamen farklı bir biçimde yeniden ele alınmıştır.

Bu dönemde yapılan en önemli değişiklik setre, pantolon, fes, kundura ile çizmeden oluşan ve tüm dünya orduları ile biçimsel benzerlik gösteren üniformaların kabul edilmesidir.

Bu çerçevede sınıf farkı gözetmeksizin bütün zâbitânın üniforması; dize kadar uzanan, iki önlü[7], iki sıra, yedi sarı metal düğmeli lacivert çuhadan setre ile yine lacivert çuhadan pantolondan ibaretti. Başta altı dar, üstü geniş püsküllü kırmızı Tunus fesi, ayakta ise siyah kundura veya potin bulunurdu. Ceket omuzlarına apolet takılmakla beraber bu apoletler tamamen üniformayı bütünleyen bir aksesuar olup, rütbeyi göstermezdi.

Piyade neferleri, lacivert çuhadan, bele kadar uzanan kısa ceket ve yine lacivert çuhadan, yanları kırmızı zıhlı[8] pantolon giyerlerdi. Başlarında püsküllü kırmızı Tunus fesi, ayaklarında ise siyah potin bulunurdu. Sol omuzdan sağ bele uzanan çapraz bir palaska ile belde siyah kemer bulunur ve bu kemere süngü asılırdı. Topçu neferleri piyade neferleri gibi giyinir, yalnız siyah deriden çapraz palaska takarlardı. Süvari neferleri ise piyade üniforması ve siyah deriden çapraz palaskaya ek olarak ayaklarına süvari çizmesi giyerlerdi.

II. Mahmut döneminde üniforma açısından yapılan en önemli yeniliklerden biri; her sınıf ve rütbeye göre bir boyun nişanı belirlenmesi ve standart olan üniforma yerine sınıf ve rütbelerin bu nişanlara bakılarak anlaşılması uygulamasıdır. Altın ve gümüş gibi madenlerden yapılan bu nişanların üzerine elmas işlenmiştir. Her sınıfa ve rütbeye göre ayrı biçimlerde hazırlanan rütbe nişanları devlet malı idi. Bir üst rütbeye terfi edildiğinde önceki rütbenin nişanı teslim ediliyor ve yeni nişan alınarak kullanılmaya başlanıyordu. Bu uygulamaya Kırım Savaşı'na (1853-1856) kadar devam edilmiş, sonrasında kol ve apolet rütbeleri kullanılmaya başlanmıştır.[9]

---

7 İki önlü setre: Kruvaze biçimli önü birbirinin üzerine katlanan ceket.

8 Zıh: Askerî kıyafetlerin değişik kısımlarına dikilen şerit biçiminde ince kumaş parçası, biye.

9 Metin Erüreten, ***Osmanlı Madalyaları ve Nişanları***, DMC Yayınları, İstanbul, 2001, s.25-138. Ayrıca Bkz. Ethem Eldem, ***İftihar ve İmtiyaz Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi***, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 2004, s.90-94

4. Abdülmecid Dönemi (1839-1861)[10]

Sultan Abdülmecid Dönemi'nden itibaren zâbitler üç çeşit üniforma kullanmaya başlamışlardır. Bunlar Büyük Üniforma, Küçük (Cumalık veya Selamlık) Üniforma ve Adi (gündelik) üniformadır. Lacivert renkli çuhadan imal edilen büyük üniformaların ön kısmı ümera ve erkân'da sarı sırma ile harçlı olur, üniforma ile birlikte büyük apoletler[11] ile bütün nişan ve madalyalar takılırdı. Küçük (Cumalık veya Selamlık) üniforma lacivert çuhadan imal edilen ceket ve pantolondan ibaretti, önü büyük üniforma örneğinde olduğu gibi sarı sırma ile harçlı değildi. Omuzlara büyük apolet takılırdı. Küçük üniforma ile sadece sahip olunan en büyük nişan ve madalya takılırdı. Adi (gündelik) üniforma da lacivert çuhadan imal edilir ve sadece rütbe nişanları takılırdı.

Zâbitân, önü bir sıra dokuz sarı metal düğmeli, lacivert çuhadan, ince kırmızı zıhlı bir setre ile kırmızı zıhlı, lacivert çuhadan pantolon giyerdi. Pantolon zıhları piyade sınıfında ince, süvari ve topçu sınıflarında ise enliydi. Yaz mevsiminde setrenin altına beyaz pantolon giyiliyordu. Ayağa siyah potin veya kundura giyiliyor ve pantolon paçaları sübye[12] vasıtasıyla ayakkabıya bağlanıyordu. Belde sarı madenden tokalı, siyah deri bir kemer bulunuyordu. Bu dönemde zâbitân, önceki dönemlerde kullanılan Tunus fesi yerine altı geniş üstü nispeten dar ve kalıplı kırmızı fes kullanmaya başlamıştır. Fesin üst ortasında sarı metalden ferahi adı verilen bir parça konuyor ve fes püskülleri bu parçaya takılıyordu.

Büyük Üniforma; bayram, mevlid kandili, Hırka-yı Şerif ziyaretlerinde düzenlenen alaylarda, Padişah tarafından verilen ziyafetlerde, Padişahın doğum gününde düzenlenen törenlerde ve yabancı hükümdarların ziyaretlerinde verilen kabul resimlerinde giyiliyordu.

Küçük Üniforma; Cuma selamlıklarında, şehzadeler veya hanedan mensuplarının huzurunda, divân-ı harplerde, cenaze alaylarında, yabancı ordu mensuplarıyla düzenlenen karşılıklı ziyaretlerde, sefirlerin veya yabancı devlet ordu mensuplarının verdiği resmi ziyafet, balo ve kabullerde giyiliyordu.

---

10 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi***, Kısm-ı sânî, 1241 senesinden 1318 senesine kadar, Sene 1340, (el yazması nüsha), s.44-46.

11 Büyük Apolet (Som Sırma Apolet): Büyük Üniforma ile bir apolet köprüsü vasıtasıyla omuzlara takılan, kaşık formunda metal veya sarı sırmada imal edilmiş apoletlerdir.

12 Sübye: Pantolonun paçalarına dış kısımdan dikilen ve ayakkabının altından geçirildikten sonra paçanın iç kısmında yer alan düğmeye iliklenen, pantolonun düz durmasını sağlayan kumaş şerit.

Adî Üniforma; günlük işlerin yapılması esnasında kullanılan üniformaydı.

Sultan Abdülmecid Dönemi'nde Kırım Savaşı sonrası boyuna takılan rütbe nişanları terk edilerek kola armudi şekilli[13] olarak dikilen sırma şeritlerden ibaret yeni rütbe sistemi kabul olunmuştur. Bu şeritlerin adedi ve rengi rütbeyi belirliyordu. Buna göre;

Mülâzımısânî 1 beyaz sırma şerit,

Mülâzımıevvel 1 sarı sırma şerit,

Yüzbaşı, alttaki beyaz, üstteki sarı olmak üzere 2 sırma şerit,

Kolağası 2 sarı sırma şerit,

Kaymakam ortadaki ikisi beyaz, üst ve alttaki sarı olmak üzere 4 sırma şerit,

Miralay 4 sarı sırma şerit.

Paşa rütbeleri de armudî şekildeydi. Yalnız sırma şeritler yen kapağının üst yanlarından çıkarak gül formu oluşturduktan sonra üst kısımda sivrice birleşiyordu. Bu formda olmak üzere,

Mirliva 2 sarı sırma şerit,

Ferik 3 sarı sırma şerit ve

Müşir 4 sarı sırma şerit kullanıyordu.

Küçük zâbitân rütbeleri ise sol kola takılan ters "V" şeklindeki kırmızı şeritlerden ibaretti. Buna göre,

Onbaşı 1 kırmızı şerit,

Bölük emini 2 kırmızı şerit,

Çavuş 3 kırmızı şerit ve

Başçavuş 4 kırmızı şerit kullanıyordu.

13 Armudi şekil: Şekil itibariyle armudun sap kısmı ile alt kısmı arasındaki meyilli yapıya benzeyen ve genellikle rütbe sistemlerinde kullanılan ters "V"'ye benzeyen şekil.

5. Abdülaziz Dönemi (1861-1876)[14]

Sultan Abdülaziz Dönemi'nde üniformalar bazı ufak tefek farklılıklarla bir önceki dönemde uygulanan renk ve biçimdeydi. Bu dönemde setreler, bellerinden itibaren etek kısmına kadar bol ve dökümlü olarak dikiliyordu. Pantolonlar da bol ve rahat olarak imal ediliyordu. Ceket kenarları ve pantolonların yanlarında sınıf rengi zıh yer alıyordu. Piyade, Süvari, Topçu, İtfaiye ve Zaptiye setreleri kırmızı, Talia Taburu zâbitânı setreleri yeşil ve İstihkâm sınıfı setreleri ise mavi zıhlıydı. Süvari ve topçu sınıfının pantolon zıhları enli, piyade başta olmak üzere diğer sınıfların pantolon zıhları ise inceydi. Zâbitân başlarına üstü dar altı bol Azizî tabir edilen kırmızı fes, ayaklarına siyah kundura veya potin, süvariler ise Napolyon çizme[15] de denilen süvari çizmesi giyerlerdi. Bu dönemde kullanılan rütbe sistemi bir önceki dönemde olduğu gibiydi.

6. II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)[16]

Sultan II. Abdülhamid Dönemi, ordu teşkilâtının genişlemesi ve birlik sayılarının ve çeşitlerinin artması nedeniyle üniforma ve rütbe kullanımı açısından en kapsamlı ve karmaşık dönem olmuştur. Orduların Hassa (İstanbul merkezli ordu) ve Nizamiye orduları olarak ayrılması, İstanbul'un Seraskerlik, Tophane-i Amire, Donanma-yı Amire ile tüm teknik destek birlikleriyle askerî mekteplerin merkezi olmasının yanı sıra saray teşkilâtı ve bu teşkilâta bağlı muhafız birliklerinin çeşitliliği her türlü unsurla beraber üniforma ve rütbelerde de muazzam bir çeşitlilik yaratmıştır.

Bu dönemde piyade zâbitânı büyük üniforma olarak lacivert çuhadan diz üstüne kadar inen setre ve pantolon ile kırmızı Hamidî fes[17] ve siyah kunduradan ibaret kıyafet

---

14 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi***, Kısm-ı sânî, 1241 senesinden 1318 senesine kadar, Sene 1340, (el yazması nüsha), s.46-49.

15 Napolyon Çizme: Süvariler ve koşulu topçular siyah deriden imal edilen çizme giyerlerdi. Çizme, diz üstüne kadar uzanır ve ayak bilek hizasına özel bir mekanizmayla mahmuz takılırdı.

16 Mahmud Şevket Paşa; ***Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi***, Kısm-ı Salis, Sene 1340, (el yazması nüsha), s.112-175.

17 Hamidî Fes: Sultan II. Abdülhamid döneminde kullanılmaya başlandığı için bu isim verilmiş olan ve normalden biraz daha uzun biçimde imal edilen fes.

kullanmıştır. Setrenin kenarlarına ince ve pantolon yanlarına ise ortadaki ince kenarları enli kırmızı zıh dikilirdi. Büyük üniformalık setreler bir önlü ve yen kapakları sarı sırma ile harçlı[18] olarak imal ediliyor ve önüne sarı metalden bir sıra, dokuz adet Osmanlı Devlet Armalı düğme dikiliyordu. Bu üniforma giyildiğinde, omuzlara som sarı sırma apoletler ile hak edilmiş bütün nişan ve madalyalar takılıyordu.

Piyade zâbitânının Küçük (Cumalık) Üniforması yine lacivert çuhadan, iki önlü setre ile pantolondan ibaretti. Setrenin önünde sarı metalden iki sıra altışar adet ayyıldız armalı düğme yer alıyordu. Küçük üniforma giyildiğinde omuzlara som sırma apolet ve göğüse hak edilmiş en büyük rütbeli nişan ve madalya takılıyordu. Başta fes, ayakta ise kundura veya piyade çizmesi[19] bulunuyordu.

Adi üniforma ise yine lacivert çuhadan iki önlü setre ve zıhlı pantolondan ibaretti. Ceketin omuzlarında piyadeye mahsus ıspalet[20] veya apolet köprüsü[21], önünde sarı metalden iki sıra ayyıldız motifli düğme yer alırdı.

Piyade neferleri, lacivert abadan ceket ve pantolondan ibaret üniformalarının üstüne kırmızı fes ve ayaklarına siyah deriden piyade çizmesi giyerlerdi. Topçu ve Süvari sınıfıyla saraydaki hizmetleri nedeniyle özel üniformalar giyen alayların personeli hariç olmak üzere istihkâm, tabip, itfaiye ve mızıka gibi sınıflara mensup zâbitân piyade üniforması giyerdi.

Topçu sınıfı büyük üniforması etekleri bele kadar uzanan siyah çuha ceket ile açık mavi çuha pantolondan oluşuyordu. Ceketin önü siyah kaytanla harçlanır ve önünde üç sıra, dokuzar adet sarı metalden topçu düğmesi[22] yer alırdı. Ceket omuzlarına rütbeye göre som

---

18 Harçlı: Bir kumaşın üzerine, renkli ipliklerle, değişik motifleri işlenmiş.

19 Piyade Çizmesi: Üstü dizin dört parmak altında sona eren siyah deriden imal edilmiş çizmeye verilen isimdir.

20 Ispalet: setre omuzlarına takılan zâbitânın sınıfına göre sarı veya beyaz sırma evirme kaytanların saç örgüsü benzeri şekilde örülmesiyle imal edilen bir çeşit apoletti. Rütbe alameti olmayıp üniformayı bütünleyen bir aksesuardı.

21 Apolet Köprüsü: Büyük apoletleri omuza tutturmak için dikilen siyah çuhadan, sarı sırma işlemeli şerit parçası.

22 Topçu Düğmesi: Üstünde topçu alameti yani çapraz iki top ve onların üzerinde patlayan bir gülleden ibaret motif bulunan sarı metalden düğme.

sarı sırma apolet takılırdı. Ceket yakaları ve yen kapakları kırmızı çuhadan imal edilmiş olup üzerleri sarı sırma ile harçlı olurdu. Yen kapaklarına sarı sırmadan dört dilimli emperyal[23] işareti işlenirdi. Ceketin üstüne sol omuzdan çapraz bir biçimde sarı metalden topçu alametli tokası olan sarı sırmadan topçu palaskası asılırdı. Yine kılıç kuşanmak için sağ omuzdan çaprazlama uzanan ve bel kemerinde birleşen sırma kuşam takımına, askı kayışları ile kılıç asılırdı. Açık mavi renkteki pantolonun yanlarında ortadaki ince her iki kenardaki enli olmak üzere kırmızı çuhadan zıhlar dikilirdi. Başa siyah kalpak, ayağa siyah kundura veya atlı bulunulan durumlarda Napolyon çizme giyilirdi. Büyük üniforma ile bütün nişan ve madalyalar takılırdı.

Küçük üniforma yine siyah çuhadan ceket ve mavi çuhadan pantolondan ibaretti. Ceketin önü siyah kaytanla harçlanıp üçer sıra, dokuz topçu düğmesi dikiliyordu. Yen kapakları ve yakalar kırmızı çuhadan imal ediliyor, ceketin sol eteğine kılıç kayışlarını geçirmek için bir yarık açılıyordu. Yen kapaklarında sarı sırmadan emperyal işareti bulunuyordu. Ceket omuzlarına topçulara mahsus angudi zemin üzerine dört sıra sarı kaytandan örülmüş ıspalet takılıyordu. Küçük üniforma ile hak edilmiş olan en üst rütbedeki nişan ve madalya takılıyordu. Adi üniforma, renk ve biçim olarak diğerleri ile aynı olsa da pantolonda enli bir adet kırmızı zıh bulunur ve omuzlar apoletsiz olurdu. Ceket kolları ve yen kapakları düz kırmızı çuhadan imal edilirdi. Adi üniforma ile nişan ve madalya takılmazdı.

Topçu neferleri siyah abadan ceket ve pantolon giyerdi. Ceket önü siyah kaytanla harçlı olur ve bir sıra yedi adet topçu düğmesi dikilirdi. Neferlerin başlarında kalpak, ayaklarında ise Napolyon çizme bulunurdu.

Süvari sınıfı büyük üniformaları bele kadar uzanan siyah çuhadan ceket ve açık mavi renkli çuha pantolondan oluşuyordu. Pantolon yanlarında ortadaki ince kenarlardaki enli olmak üzere üç kırmızı zıh bulunuyordu. Ceket yakaları ve yen kapakları kırmızı çuhadan imal edilir ve yakaya yan yatmış biçimde iki dilimli ve kola dik olarak dört dilimli sarı sırma emperyal işareti işlenirdi. Ceket önünde bir sıra, dokuz adet motifsiz sarı metal düğme bulunurdu. Büyük üniforma ile birlikte ceketin üstüne sol omuzdan çapraz bir biçimde, sarı metalden ayyıldız motifli tokası olan, sarı sırmadan topçu palaskası asılırdı. Yine kılıç kuşanmak için sağ omuzdan çaprazlama uzanan ve bel kemerinde birleşen sırma kuşam takımına, askı kayışları ile kılıç asılırdı. Başa siyah kalpak ve ayağa siyah deriden kundura

23 Emperyal İşareti: Romen rakamı ile "I" e benzeyen dört adet işaretin yan yana sırma şeritlerle işlenmiş biçimine verilen isim.

veya yine siyah deriden Napolyon çizme giyilirdi. Büyük üniforma ile birlikte som sarı sırma apoletler ve hak edilmiş bütün nişan ve madalyalar takılırdı.

Küçük (Cumalık) üniforma yine siyah ceket ve açık mavi pantolondan oluşuyordu. Ceket yakaları ve yen kapakları kırmızı çuhadandı. Ceket omuzlarında iki sıra sarı sırma ıspalet, önünde bir sıra, dokuz adet sarı metal düğme bulunuyor, başa siyah kalpak, ayağa siyah deriden kundura veya Napolyon çizme giyiliyor, madalya ile nişanların en üst rütbedekileri takılıyordu. Pantolonun yanlarına enli bir zıh bulunuyordu.

Adi üniforma yine siyah ceket ve mavi pantolondan oluşuyordu. Ceketin önünde bir sıra motifsiz sarı metal düğme yer alıyordu. Başa siyah kalpak ayağa siyah kundura veya Napolyon çizme giyiliyordu. Adi üniformada rütbeler yen kapaklarına işlenmiyor, omuzlara takılan lambaseler[24] üzerine takılan yıldızlarla gösteriliyordu.

Süvari neferlerinin üniforması siyah abadan ceket ve açık mavi abadan pantolondan oluşuyordu. Neferler başlarına siyah kalpak, ayaklarına ise siyah deriden Napolyon çizme giyerlerdi.

Sultan II. Abdülhamid döneminde kullanılan üniformaların rütbeleri kollara dikilen sırma şeritlerle belirtiliyordu. Ancak önceki dönemlerden farklı olarak bu dönemde iki rütbe sistemi kullanılmıştır. Bunlardan birincisi önceki dönemlerde uygulanan armudi rütbe biçimiyken ikincisi kola yen kapaklarının yan kısmına kola paralel ve çapraz olarak dikilen düz sırmalardan oluşan rütbe biçimiydi.

Birinci, yani armudi rütbe biçimini kullananlar Padişahın maiyyeti olarak çalışan zâbitân, Yâverân-ı Hazret-i Şahâne[25] payesini kazananlar, Hademe-i Hassa-i Şahâne[26] birliklerinde görev yapanlar ile Dragon Alayı, Tüfengî Bölüğü ile Jandarma zâbitanı idi.

Ceket yen kapaklarının üstüne dikilen armudî rütbeler şu şekilde gösteriliyordu:

---

24 Lambase: Ceket veya yağmurluk omuzlarına takılan ve sınıflara göre farklılık gösteren renkte çuhadan imal edilen apoletler. Zabitan lambasesi zıhsız, ümera lambasesi bir sıra sarı sırma ile zıhlı ve erkân lambasesi ise iki sıra sarı sırma ile zıhlı olurdu.

25 Yâverân-ı Hazret-i Şahâne: Padişah yaverleri, Yâverân-ı Hazret-i Şehriyari olarak da kullanılır.

26 Hademe-i Hassa-i Şahâne: Padişahın hizmetlerini yerine getirenler

Mülâzımısânî 1 beyaz sırma şerit,

Mülâzımıevvel 1 sarı sırma şerit,

Yüzbaşı alttaki beyaz üstteki sarı olmak üzere 2 sırma şerit,

Kolağası 2 sarı sırma şerit,

Binbaşı 3 sarı sırma şerit,

Kaymakam ortadaki ikisi beyaz üst ve alttaki sarı olmak üzere 4 sırma şerit,

Miralay 4 sarı sırma şerit.

Paşaların rütbeleri de armudî şeklindeydi ama sırma şeritler yen kapağının üst yanlarından çıkarak gül formu oluşturduktan sonra üst kısımda sivrice birleşiyordu. Buna göre rütbeler şu şekildeydi:

Mirliva 2 sarı sırma şerit,

Ferik 3 sarı sırma şerit,

Müşir 4 sarı sırma şerit.

İkinci tarzda, yani kol yen kapaklarında, kola paralel dikilen düz ve çapraz şeritler Nizamiye Birlikleri ile Redif[27] birlikleri tarafından kullanılıyordu. Buna göre rütbeler şu şekildeydi:

Mülâzımısânî 1 düz beyaz sırma şerit,

Mülâzımıevvel 1 düz sarı sırma şerit,

Yüzbaşı, Kol hizasına göre öndeki sarı, arkadaki beyaz olmak üzere 2 düz sırma şerit,

Kolağası 2 düz sarı sırma şerit,

Binbaşı 3 düz sarı sırma şerit,

Kaymakam, Ortadaki ikisi beyaz yanlardaki ikisi sarı olmak üzere 4 düz sırma şerit,

Miralay 4 düz sarı sırma şerit rütbesiydi,

Paşa rütbeleri miralay rütbesine yani dört sarı sırma şeride 45 derecelik açı oluşturmak

27 Redif Birlikleri: Osmanlı Devleti'nde askerlik hizmeti yirmi yıl idi. Bunun ilk altı yılı silahendazlık adı ile bizzat silahaltında, ikinci altı yılı Rediflikte ve son sekiz yılı ise Müstahfızlıkta geçirilirdi. Silahendazlık müddetini tamamlayan neferler kendi memleketlerine gönderilirler, memleketlerine en yakın Redif alayının taburuna nakledilirlerdi. Bu kişiler esnaflıkla veya çiftçilikle uğraşır, çoluk çocuk sahibi olur ancak her yıl, bir aya yakın bir müddeti Redif Taburlarında eğitim alarak geçirirlerdi. Rediflik müddetinin bitiminde Müstahfızlık müddeti başlar, bu süreçte eğitim yapılmaz, ihtiyaç halinde muharebe olduğu vakit müstahfızlar da askere alınabilirdi.

üzere, çaprazlama dikilen şeritlerle oluşturuluyordu. Buna göre rütbeler şu şekildeydi:

Mirliva dördü dik, ikisi çapraz sarı sıma şerit,

Ferik Dördü dik, üçü çapraz sarı sırma şerit,

Müşir Dördü dik, dördü çapraz sarı sırma şerit.

Küçük zâbitan rütbeleri ise sol kola takılan ters "V" şeklindeki şeritlerden ibaretti. Bu rütbe sisteminde,

Onbaşı 1 şerit,

Bölük emîni 2 şerit,

Çavuş 3 şerit ve

Başçavuş 4 şeritti.

7. II. Meşrutiyet Dönemi (1909-1922)[28]

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ordu ile ilgili birçok düzenleme birbirinin ardı sıra gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bunlardan birisi de askerî kıyafetlere yönelik olarak 18 Haziran 1909 tarihinde kabul edilen "Elbise-i Askeriyye Nizâmnâmesi"dir. Bu nizâmnâme ile II. Abdülhamid dönemindeki birçok uygulama terk edilerek ordunun üniformaları, rütbe sembolleri üniforma teferruatı ve teçhizatı en ince ayrıntısına kadar yeniden belirlenmiştir.

Bu düzenlemeye göre zâbitânın biri büyük üniforma olarak kullanılmak üzere lacivert setre, diğeri günlük üniforma olarak kullanılmak üzere haki şayaktan[29] üniforması olacaktı.

Lacivert setrenin yaka ve yen kapakları sınıf rengi çuhadan imal ediliyordu. Sınıf rengi[30]

---

28 ***Elbise-i Askeriye Nizamnamesi***, Daire-i Askeriye Matbaası, İstanbul, 1325., Ayıca Bkz. ***Düstur***; 2.Tertip, c.1, Matbaa-i Osmanîyye, Dersaadet, 1329. s.276-296.

29 ***Şayak:*** Verev biçimde dokunmuş, dayanıklı, sıcak tutan bir çeşit yünlü kumaş.

30 Bu dönemdeki uygulamaya göre sınıf renkleri şu şekildeydi: Paşalar; angudî kırmızı, erkân-ı harp; vişneçürüğü çuha, piyade; neftî çuha, nişancı; koyu neftî çuha, süvâri; gümüşî çuha, kale topçusu; koyu lacivert çuha üzerinde yanar gülle, mitralyöz; yeşil çuha, İstihkâm; mavi çuha, şimendifer, havaî mavi çuha, tabip; siyah kadife üzerinde eskülap işareti [1916 yılında güvez renk olmuştur), baytar; siyah kadife, cerrah; siyah çuha, eczacı; siyah çuha üzerinde defne dalı (1916 yılında fıstıki yeşil renk olmuştur), sanâyi; mavi çuha üzerinde metal "Sanâyi" yazısı, kıtaat-ı fenniye (tüm teknik sınıflar); mavi, tayyare; açık mavi üzerinde tayyare alâmeti (1914 sonrası kırmızı), mızıka; koyu sarı çuha, levazım; açık eflatun çuha, nakliye; mor çuha.

yaka ve yen kapaklarının üzerinde sarı sırma şeritten bir parça dikiliyordu. Setrenin ön kısmında, düğmelerin bulunduğu kısmın üstüne gelerek iliklenen kısmın kenarında, sınıf rengi ince bir zıh yer alıyordu. Yine setrenin arka ortasında, bel hizasından eteğe kadar uzanan kısmında düz ve bunun her iki yanında kavisli şekilde dikilmiş ince sınıf rengi zıh bulunuyordu. Setrenin ön kısmında, bir sıra halinde, sekiz düğme ve arkasında birbirine 10-11 santimetre mesafe olmak üzere, iki sıra, üçer adet düğme bulunuyordu. Setre altına kırmızı zıhlı lacivert çuha pantolon giyiliyordu. Erkân ile Piyade, Şimendifer, Telgraf, Baloncu, Mitralyöz, İtfaiye, Nakliye ve Sanâyi Ümerâ ve Zâbitânının düğmeleri sarı renkte metalden, tırtılsız ay yıldızlıydı. Erkân-ı harp ve süvâri, ümerâ ve zâbitânının düğmeleri metalden düz sarı renkteydi. İstihkâm sınıfı ümerâ ve zâbitânı sekiz köşeli yıldız içinde pergel ve diğer ölçme aletlerinin sembolize edildiği, sarı renkte metal düğme kullanırken, topçu ümerâ ve zâbitânı kadim düğmesini yani çapraz top üstünde patlayan gülle ile sembolize edilen sarı metal düğmeyi takıyordu. Tabipler, askerî memurlar ve diğer muavin sınıf ümerâ ve zâbitân setrelerinde düz beyaz düğme bulunuyordu. Düğmelerin tümü madeniydi.

Tabiplerin setreleri nefti çuhadandı ve bu yakanın yakalarıyla yen kapakları siyah kadifedendi. Yakanın her iki yanına sarı metalden eskülap[31] takılıyordu. Cerrahlar, mızıka sınıfları, sanâyi zâbitânı, tüfekçi ustaları gibi esnafât denen ve orduda idarî ve teknik bazı hizmetleri yerine getiren memurlar setre kullanmıyordu.

Setre kullanan personel, setre içine beyaz gömlek giyebiliyorlardı. Ancak bu durumda gömleğin yakaları setre yakasının iç üstünde ince bir zıh gibi görünecek şekilde olmalıydı. Bunun yerine yine aynı görüntüyü verecek siyah renkte boyun bağı da takılabiliyordu. Setre ile birlikte başa siyah kalpak, ayağa ise siyah kundura giyiliyor ve hak edilen madalyaların tümü takılıyordu.

24 Şubat 1911 tarihinde yapılan değişiklikle; erkân, ümerâ, zâbitân ve küçük zâbitânın sadece hâkî elbise giymesi kararlaştırılmış, koyu lacivert renkteki setre üniformalar kaldırılmıştır. Yine 1909 düzenlemesiyle hâkî ceketlerde kullanılmakta olan üst ve alt ikişer cepten üstteki ikisi kaldırılmıştır. Bu düzenleme ile törenlerde kullanılan setre üniforma yerine, omuzlarına som sarı sırma apolet takılmış hâkî üniforma kullanılmaya başlanmıştır.[32]

---

31 Eskülap: Defne dalına sarılan yılan figürlü tabip alameti.

32 ***Elbise-i Askeriye Nizâmnâmesi***, Matbaa-i Askerî, Dersaadet, 1333, s.13-15. (Elbise-i Askeriye Nizâmnâmesine Zeylen Tanzim Olunan Mevad Suretidir, 11 Şubat 1329.)

Gündelik üniforma olarak kullanılan kıyafet; hâkî şayaktan bel altında kalça hizasına kadar uzanan bir ceketle yine aynı renkte kırmızı zıhlı pantolondan oluşuyordu. Ceket yakaları sınıf rengi çuhadan devrik biçimde imal ediliyordu.[33] Ceketin önünde altta iki üstte iki olmak üzere kapaklı gizli cep ve bir sıra, altı adet sarı metal düğme bulunuyordu. Bu ceketin altına düz paça, üstü bol altı giderek daralan piyade sınıfına mahsus pantolon ile süvari ve topçu sınıfı ile görevini atlı olarak yapanlara mahsus olmak üzere külot pantolon giyilebiliyordu. Bu pantolonların yan tarafına ortadaki ince, yanlardaki enli olmak üzere erkânda kırmızı, erkân-ı harplerde ise vişneçürüğü zıh dikiliyordu. Bunların dışındaki tüm süvari ve topçuların pantolonlarında enli kırmızı, diğer tüm sınıfların pantolonlarında ise ince kırmızı zıh bulunuyordu. Bu üniforma ile tepesinde sarı sırma üç şerit ile çaprazlama dikilmiş sınıf rengi çuha bulunan siyah astragandan kalpak yer alıyordu. Muharebe esnasında bu üniformanın üzerinde kumaş renginden biraz farklı renkte haki zıh dikilmiş ceket rengi kabalak giyilebiliyordu. Ayakta ise kahverengi deriden kundura, potin veya çizme bulunabiliyordu. Potin giyildiğinde çizme görünümü vermek için diz altına kahverengi deriden getr (sakı) takılabiliyordu. Bu kıyafetin üzerine ihtiyaca göre, boz renkli kaput veya pelerin giyilebiliyordu.

Şam ve Bağdat merkezli ordularla, Hicaz ve Yemen'de görev yapan kara birlikleri ile jandarmalara yaz mevsiminde aynı biçimde beyaz bezden dikilmiş üniforma giyme izni verilebiliyordu.

Nefer üniforması hâkî renkte aba kumaştan ceket ve pantolondan ibaretti. Ceket dik yakalı olarak imal ediliyor ve önünde altta iki, üstte iki kapaklı gizli ceple bir sıra beş adet bakır düğme bulunuyordu. Başa hâkî kabalak veya kalpak, ayakta ise kahverengi deriden potin veya çizme bulunuyordu.

Yeni rütbe sistemine göre erkân apoletleri 5 sıra, kalın, evirme, sarı sırma kaytandan

33 Çanakkale Muharebelerinin başlamasından bir süre sonra sınıf rengi yakalar ve sırma apoletler nedeniyle zâbitânın çok uzaklardan fark edilerek vurulması sebebiyle 3 Haziran 1915 tarihinde alınan bir kararla yakaların kumaş rengi yani haki renkte imal edilmesi ve yaka kenarlarına sınıf rengi ince bir zıh dikilmesi, apoletlerin ve sırma kuşam takımlarının haki rente yünden imal edilmesi ve üzerine mat beyaz yıldız takılması kabul edilmiştir. ***Elbise-i Askeriye Nizâmnâmesi***, Matbaa-i Askerî, Dersaadet, 1333, s.19. (Nizâmnâme Sureti, 21 Mayıs 1329.

6 santimetre genişliğinde, 3 burmalıydı. Apoletin oturduğu zemin; angudî kırmızı renkte çuhadan imal ediliyordu. Bu apoletler üzerinde;

Müşir rütbesinde, apoletin orta kısmında apolet düğmesi istikametinde uzanan 3 beyaz şualı yıldız,

Birinci ferîk[34] rütbesinde aynı şekilde 2 beyaz şualı yıldız,

Ferîk rütbesinde 1 beyaz şualı yıldız bulunuyordu.

Mirliva rütbesi yıldızsızdı.

Padişah rütbesinde ise aynı apoletin orta noktasına altı omuz başı hizasına gelecek biçimde sarı madenden bir tuğra yer alıyordu.

Ümerâ apoletleri üç sıra, ince evirme, sarı sırma kaytandan, 5 santimetre genişliğinde ve 7 burmalıydı. Apoletin oturduğu zemin ceketlerde hâkî, setrelerde setre kumaşından yani koyu lacivert kumaştan dikiliyordu. Bu apoletler üzerinde;

Miralay rütbesinde; apoletin orta kısmında, apolet düğmesi istikametinde uzanan 2 beyaz şualı yıldız,

Kaymakam rütbesinde aynı şekilde 1 beyaz şualı yıldız bulunuyordu.

Binbaşı apoletine ise yıldız takılmıyordu.

Zâbitân apoletleri; ortası çukur ve üzerinde 1 santimetre ara ile ince kırmızı çizgi bulunan yassı ve birer santimetre genişliğinde sarı sırma şeridin, dört adedi yan yana dikilerek oluşturuluyordu. Apoletin oturduğu zemin ceketlerde hâkî, kumaştan dikiliyordu. Bu apoletlerin üzerinde;

Kolağası rütbesinde; apoletin orta kısmında, apolet düğmesi istikametinde uzanan 3 beyaz şualı yıldız,

---

34 1904 yılında kolorduların kurulması ile kolordu komutanı olarak görevlendirilecek paşaların kullanmaları için ihdas edilmiş rütbedir.

Yüzbaşı rütbesinde, aynı şekilde 2 beyaz şualı yıldız,

Mülâzımıevvel rütbesinde 1 beyaz şualı yıldız bulunuyor,

Mülâzımısânî apoletinde ise yıldız bulunmuyordu.

Bu dönemde küçük zâbitân apolet rütbeleri; kenarları kırmızı ince bir çuha ile zıhlanmış sınıf rengi apoletlerin üzerine dikilen sarı sırma şeritlerden oluşmaktaydı. Bu çerçevede kenarı kırmızı zıhlı sınıf rengi çuhadan apolet üzerinde;

Onbaşı şeritsiz,

Çavuş; 1 sarı sırma şerit,

Başçavuş muavini; 2 sarı sırma şerit ve

Başçavuş; 3 sarı sırma şerit ve takımbaşı[35] 4 sarı sırma şerit takıyordu.

8. Millî Mücadele Dönemi (1920-1924)[36]

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve Türk yurdunun düşman kuvvetler tarafından işgaliyle, Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk Millî Mücadelesi başlatılmıştır. Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi 1920 yılı sonları ile 1921 yılı başlarında etkili bir biçimde düzenli ordu kuruluşuna geçmiş ve kurulan bu ordunun mensupları İstanbul Hükûmeti'ne bağlı kuvvetlerden farklı üniforma ve rütbe sistemi kullanmaya başlamıştır.

Buna göre zâbitân haki çuhadan ceket ve külot pantolondan oluşan üniforma giymişlerdir. Üniforma ceketi bir önlü ve bir sıra altı adet düz sarı metal düğmeliydi. Ceketin

35 Takımbaşı: Birinci Dünya Savaşı'nda takım kumandanı olan mülâzımısânîlerin bir çoğunun şehit olması üzerine takım kumandanlığı yapabilecek niteliklerdeki başçavuşlara "takımbaşı" rütbesiyle takım kumandanlığı görevi verilmeye başlanmıştır. ***Düstur***, 2.Tertip, c.8, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1928, s.1176-1177.

36 ***Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordu Mensubinine Ait Alâmet-i Farika***, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1339.

önünde üstte iki, altta iki olmak üzere dört adet körüklü, kapaklı harici cep bulunuyordu. Ceketler göğüs düğmeleri cinsinden küçük düğmelerle ilikleniyordu. Ceketin omuzlarında apolet bulunmuyor, rütbeler, yakaya dikilen sınıf rengi çuha parçalarına takılan yıldızlarla gösteriliyordu. Buna göre;

Yakanın her iki yanına takılan hafif meyilli paralel kenar çuha zâbit namzedi[37],

Üçgen çuha zâbit vekili[38],

Üçgen çuhanın ortasında 1 şualı yıldız mülâzımısânî,

2 yıldız mülâzımıevvel,

3 yıldız yüzbaşı,

Biraz büyükçe hafif meyilli paralel kenar çuha üzerinde 1 yıldız binbaşı,

2 yıldız Kaymakam ve

3 yıldız miralay,

Angudî kırmızı renkte çuhadan irice paralelkenar çuha üzerinde 1 yıldız mirliva,

2 yıldız ferik,

3 yıldız birinci ferik rütbesini ifade ediyordu.

Müşir rütbesinde ise, kenarları sarı sırma defne dalları ile işlenmiş angudî kırmızı çuhadan paralel kenarın ortasında bir şualı yıldız bulunuyordu.

Bu kıyafetin üstüne siyah kalpak takılıp ayağa ise siyah deriden çizme giyiliyordu. Ceket

37 Zâbit Namzedi: Askerî Lise talebesi iken gönüllü olarak cepheye sevk edilen ve takım komutanlığı yapan personelin taşıdığı rütbe.

38 Zâbit Vekili: Harbiye mezuniyeti sonrası ilk altı ay boyunca bulunulan rütbe ve Harbiye talebesi iken gönüllü olarak cepheye sevk edilen ve takım komutanlığı yapan personelin bu döneme özgü olarak kullandığı rütbe.

üstüne ise sağ omuzdan geçirilerek çaprazlama olarak sol kasık üstünde beldeki kemere bağlanan bir manevra kayışı bulunuyordu.

Sakarya Meydan Muharebesi sonrası zâbitan, siperliksiz silindirik şekilli serpuşlar da kullanmaya başlamışlardır. Bu serpuşların önünde siyah meşinden bir sakındırak ile altı geniş üstü giderek daralan sınıf rengi çuha üzerinde kırmızı ay yıldız işlemesi bulunuyordu.

Bu kıyafetin üzerine kış mevsiminde boz rengi çuhadan, iki önlü iki sıra altışar sarı metal düğmeli ve devrik yakalı bir kaput giyiliyordu. Kaput yakalarına dikilen sınıf rengi çuha zeminler üzerine rütbe ifade eden çuha parça ile yıldızlar takılıyordu.

Küçük zâbit üniformaları, zâbit üniformaları biçimindeydi. Yalnız rütbeler yakada değil, sol kol omuz başının dört parmak altına takılan yatay dikdörtgen şeklinde sınıf rengi çuha üzerine dikey biçimde dikilen;

1 kırmızı şerit onbaşı,

2 kırmızı şerit çavuş,

3 kırmızı şerit başçavuş rütbesini ifade ediyordu.

Neferlerin üniformaları zâbit üniforması biçimindeydi. Başa ceket rengi kumaştan, altı dar ve başa uygun, üstü giderek genişleyen ve üst kısmı yarım elips biçimli katlamalı serpuş giyiliyor, bu serpuşun önüne altı geniş, üstü giderek daralan elips biçimli sınıf rengi çuhanın üzerine siyah iplikle işlenmiş ay yıldız takılıyordu. Neferlerin külot pantolonlarının diz altından itibaren ayak bileklerine kadar haki bezden dolak sarılıyor ve ayakta siyah deriden potin veya çizme bulunuyordu.

9. 1924-1933 Dönemi[39]

10 Mayıs 1924 tarihli Kıyafet-i Askeriye Kararnamesi ile askerî kıyafetlerde yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemede üniforma bir önceki dönemdeki biçimiyle uygulanmaya devam edilmiştir. Rütbe biçiminde değişiklik olmuş ve rütbeler ceket yakasının her iki yanına takılan sınıf rengi dikdörtgen çuhanın üzerine takılan sarı metal çubuk ve

39 ***Kıyâfet-i Askeriye Kararnamesi***, Müdafaâ-i Milliye Vekâleti Ordu Dairesi, Ankara, 10 Mayıs 1341.

yıldızlarla ifade edilmeye başlanmıştır. Buna göre:

Zâbit vekili rütbesi, dikdörtgen çuhanın alt kısmına takılan 1 metal çubuk,

Mülâzımısânî 1 metal çubuk ve orta üstüne takılan sarı metalden 1 şualı yıldız,

Mülâzımıevvel 1 sarı metal çubuk ve 2 şualı yıldız,

Yüzbaşı 1 sarı metal çubuk ve 3 şualı yıldız,

Binbaşı 2 sarı metal çubuk ve 1 şualı yıldız,

Kaymakam 2 sarı metal çubuk ve 2 şualı yıldız,

Miralay 2 sarı metal çubuk ve 3 şualı yıldız ile ifade ediyordu.

Paşalarda ise;

Mirliva rütbesi angudi kırmızı dikdörtgen çuha üzerinde 3 sarı metal çubuk ve 1 şualı yıldız,

Ferik 3 sarı metal çubuk ve 2 yıldız,

Birinci ferik 3 sarı metal çubuk ve 3 yıldız ve

Müşir rütbesi ise çerçevesi sarı sırma ile işlenmiş ve ortasında yine sarı sırmadan defne dalları bulunan angudi kırmızı çuha ile ifade ediliyordu.

Bu kıyafetin üzerine kış mevsiminde boz rengi çuhadan, iki önlü iki sıra altışar sarı metal düğmeli ve devrik yakalı bir kaput giyiliyordu. Kaput yakalarına ceket örneğinde olduğu gibi çuha parçası ile rütbe işaretleri takılıyordu.

Zâbit serpuşları, bir önceki dönemin serpuşlarına benzemekle beraber bazı değişiklikler de yapılmıştı. Buna göre, zâbit serpuşlarına başın hemen üstüne gelecek biçimde çepeçevre sınıf rengi çuha sarılmış, bu çuhanın üzerine mülâzımısânî, mülâzımıevvel ve yüzbaşı rütbelerinde 1 sıra sarı sırma şerit, binbaşı, kaymakam ve miralay rütbelerinde 2 sarı sırma şerit; mirliva, ferik ve birinci ferik rütbelerinde 3 sarı sırma şerit dikiliyor; müşir

serpuşlarında ortadaki şerit yerine defne dalı işleniyordu. Bu serpuşların ön ve orta kısmına sarı metalden defne dalı biçimli hilalin üzerinde ayyıldızdan oluşan bir kokart takılıyordu. Şapkaya şapka çevresine dikilen sarı sırma şeritlerin ön orta kısmına rütbeleri göstermek üzere mülâzımısânî, binbaşı ve mirliva rütbelerinde 1 sarı şualı yıldız; mülâzımıevvel, kaymakam ve ferik rütbelerinde 2 yıldız; yüzbaşı, miralay ve birinci ferik rütbelerinde 3 yıldız bulunuyordu. 1926-1927 yıllarında serpuşlar form değişikliğine uğramış üst kısmı kenarlara doğru genişlerken önüne bir de siperlik eklenmiştir.

Gedikli küçük zâbit[40] üniforması da İstiklal Harbi döneminde uygulanan üniformanın aynısı olmuş yalnız rütbelerde ufak bir değişiklik olmuştur. Daha önce rütbeler sol kola takılan sınıf rengi çuhanın üzerine kol istikametinde dikey olarak dikilen kırmızı şeritlerden ibaretken, bu dönemde rütbe şeritleri yatay olarak uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre sol kola takılan yatay biçimli sınıf rengi çuhanın üzerine yine yatay olarak dikilen,

1 kırmızı şerit onbaşı,

2 kırmızı şerit gedikli çavuş,

3 kırmızı şerit gedikli başçavuş muavini,

4 kırmızı şerit gedikli başçavuş ve

4 sarı sırma şerit başgedikli rütbesini ifade etmiştir.

Bu dönemde neferlerde İstiklal Harbi dönemindeki kıyafetlerin uygulanmasına devam edilmiştir.

10. 1933-1947 Dönemi

1933 yılında yapılan düzenleme ile subaylar için haki kumaştan hâkim yaka bir ceket ile ince kırmızı zıhlı haki kumaş pantolon kabul edilmiştir. Ceketin önünde üstte iki ve altta iki adet olmak üzere dört adet körüklü harici cep bulunuyordu. Önceki dönemden farklı

40 Gedikli küçük zâbit: Astsubay

olarak cekette kumaş rengi apolet dikili oluyor ve önceki rütbe sisteminin aynısı bu apoletlerin üzerinde takılıyordu. Ceket yakalarında önden omuz başı istikametine doğru, sınıf rengi çuhadan iki adet ıspalet yer alıyordu. Bu ceketin altına günlük kullanımda veya manevralarda duruma göre zıhsız külot pantolon giyilebiliyordu. Pantolonun altına gene duruma göre siyah deriden kundura, potin veya çizme giyilebiliyordu. Bu kıyafetle birlikte ceket üstüne siyah deriden manevra kemeri takılıyordu.

Bu dönemde, 1935 yılında rütbe isimleri Türkçeleştirilmiştir. Ayrıca birinci ferik karşılığı olan korgeneral rütbesi ile müşir karşılığı olan mareşal rütbesinin arasına bir de orgeneral rütbesi eklenmişti. Orgeneral rütbesi haki apolet üzerinde sarı metalden irice bir ayyıldızdı. Müşir karşılığı olan Mareşal rütbesi de değişmiş, sarı sırma ile çevrelenmiş haki apoletin içinde irice bir ayyıldız olmuştur. Subaylar merasimlerde mevcut kıyafete sırma kuşam takımı ile eski usul beş sıra sarı sırmadan örülmüş apoletin üzerine kendi rütbe sembollerini takmaya başlamışlardır.

Bu kıyafetin üzerine kış mevsiminde boz rengi çuhadan, iki önlü iki sıra altışar sarı metal düğmeli ve devrik yakalı bir kaput giyiliyordu. Kaput apoletlerine ceket örneğinde olduğu gibi rütbe işaretleri ve yakalara ise sınıf rengi ıspalet takılıyordu.

Subaylar ve gediklilerin bu kıyafetinin üzerine sarı metalden ayyıldız biçimli kokart takılmış, haki kumaştan siperlikli şapka giyilmiştir. Ayrıca günlük kullanımda ve manevralarda, önünde sarı metalden kokart takılmış, haki kumaştan yanları katlamalı ve siperlikli manevra şapkası kullanılmıştır.

Bu dönemde gedikli rütbe sistemi ve biçiminde de değişiklikler olmuştur. Buna göre sol kola sınıf rengi çuha üzerine takılmış olan sarı sırmadan "V" şeklindeki şeritlerle,

2 şerit gedikli çavuş,

3 şerit gedikli başçavuş muavini,

4 şerit gedikli başçavuş ve

4 şerit üzerine dikilen ay yıldız ile başgedikli rütbeleri ifade edilmiştir.

Neferler ise haki renkli abadan, bir sıra dört kemik düğmeli bir ceket ile külot pantolon

kullanmışlar, pantolonun altına giyilen potinin üzerine yine ceket rengi abadan tozluk takmışlardır. Ceket yakalarında sınıf rengi çuha ıspaletlerin üzerinde sarı metalden birlik numaraları takılmıştır. Başlarına ise önünde sınıf rengi kumaş düğme dikili siperlikli kep giymişlerdir.

11. 1947-1963 Dönemi[41]

1947 yılında yapılan düzenlemeyle üniforma sistemimizde büyük değişiklikler olmuştur. Buna göre subay ve astsubaylar, içine bej rengi gömlek giyip yine bej rengi kravat taktıkları açık devrik yakalı haki renk kumaştan ceket ve zıhsız pantolondan oluşan üniforma kullanmaya başlamışlardır. Ceketin önünde üstte iki ve altta iki olmak üzere dört adet kapaklı, körüklü cep ve ceket belinde ise ceket rengi kumaştan, kemik tokalı kemer bulunmaktadır. Ceket yakalarında sınıfı ifade eden ıspaletler takılıyordu. Başta haki kumaştan kahverengi plastik siperlikli ve sakındıraklı şapka ve bu şapkanın önünde ise sarı metalden defne dallı ve ayyıldızlı kokart yer alıyordu. Ayağa ise kahverengi deriden ayakkabı giyiliyordu. Bu kıyafetin üstüne haki elbise kumaşından devrik yakalı, kemerli pardesü veya yine haki kaşe kumaştan kaput giyilebiliyordu.

Subay ve astsubayların günlük kıyafet ve eğitim kıyafeti olarak kullandıkları haki kumaştan, devrik yakalı, üstten iki kapaklı, körüklü cepli, bele kadar uzanan mont ve pantolondan oluşan bir kıyafeti daha vardı. Bu kıyafetin içine de bej rengi gömlek giyiliyor ve bej rengi kravat takılıyordu. Yakalarda yine sınıfı gösteren ıspaletler yer alıyordu. Başa ayyıldız kokartlı kayık kep, ayağa ise kahverengi deriden kundura giyiliyordu.

Subay ve astsubaylar yaz mevsiminde uzun kollu haki gömlek ve pantolondan oluşan bir kıyafet giyiyorlar ve yakalarına haki renkli kravat bağlıyorlardı.

1947 yılından itibaren yeni bir rütbe sistemine geçilmiştir. Bu rütbe sistemi ufak tefek bazı değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Buna göre ceket, mont veya gömlek apoletlerinin üzerine olmak üzere,

Asteğmen 1 sarı metal çubuk,

41 ***Ordu Kıyâfet Kararnamesi 17 Mayıs 1947*** , MSB Matbaası, Ankara, 1948.

Teğmen 1 yıldız,

Üsteğmen 2 yıldız,

Yüzbaşı 3 yıldız,

Binbaşı defne dallı çelenk ve ayyıldızdan oluşan sembolle birlikte 1 yıldız,

Yarbay sembol ve 2 yıldız,

Albay sembol ve 3 yıldız,

Tuğgeneral üzeri çapraz kılıçlı general sembolü ve 1 yıldız,

Tümgeneral apolet boyunca sembol ve 2 yıldız,

Korgeneral sembol ve üçgen formunda 3 yıldız,

Orgeneral rütbesi, etrafı defne dalı ile işlenmiş haki apoletin ortasında general sembolü ve

Müşir rütbesi ise etrafı sarı sırma defne dalı ile işlenmiş sarı sırma apoletin ortasında general sembolü ile ifade edilmiştir. Bu dönemde kullanılan yıldızlar şualıdır.

Bu dönemde astsubay rütbeleri de biçim itibariyle değişikliğe uğramıştır. Buna göre "V" şeklindeki form devam etmekle birlikte şeritler haki renkte bir zemin üzerinde yuvarlak formlu ve ortasında sarı iplikten ayyıldız işli bir motifin kenarlarından yukarı doğru uzanmıştır. Bu biçimde,

Astsubay Çavuş 2 sarı şerit,

Astsubay üstçavuş 3 sarı şerit,

Astsubay başçavuş 4 sarı şerit ve

Astsubay kıdemli başçavuş rütbesi ise 5 sarı şerit ile ifade edilmiştir.

1956 yılında yapılan düzenleme ile[42] kıyafet sisteminde küçük bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre harici kıyafet ceketinin belinde yer alan kumaş kuşak kaldırılmıştır. Ayrıca ceket içine giyilen bej rengi gömleğin yakasına siyah kravat takılmaya başlanmıştır.

1956 düzenlemesi ile rütbe sembollerinde de bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre korgeneral rütbesindeki üçgen formundaki yıldızlar apolet istikametinde düz olarak sıralanan üç yıldız şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Defne dalı içinde general sembolü şeklindeki orgeneral rütbesi ise düz apolet üzerinde bir general sembolü ve apolet istikametinde uzanan dört yıldız şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda orgeneral rütbesinde olan genelkurmay başkanı için yeni bir düzenleme yapılmış ve defne dalı ile çerçevelenmiş apoletin içinde bir general sembolü ve apolet istikametinde uzanan dört yıldız biçimi kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kullanılan yıldızlar 5 köşelidir.

13. 1963-2017 Dönemi[43]

1963 düzenlemesi ile askeri kıyafetlerimizdeki son köklü son düzenleme yapılmış, bundan sonra zaman zaman bazı ufak tefek değişiklikler yapılarak günümüze kadar kullanılagelmiştir. Buna göre subaylar, haki kumaştan devrik yakalı bir ceket ile pantolondan oluşan harici kıyafet kullanmışlardır. Ceketin üstte iki altta iki olmak üzere dört adet kapaklı harici cebi bulunmaktadır. Subaylarda ceket önünde defne dallı ayyıldız motifli dört adet sarı metal düğme yer alıyordu. Cep kapakları ile apoletin yakaya iliklendiği bölüme bu düğmelerin küçüklerinden dikiliyordu. Astsubay düğmeleri ise sadece ayyıldız motifliydi.

Başa haki kumaştan, kahverengi plastikten siperlikli şapka giyiliyor, bunun önünde subaylarda defne dallı ayyıldız motifli, astsubaylarda ise ayyıldız motifli sarı metalden kokart takılıyordu. Üstsubay şapkalarında siperlik çeperi boyunca metalden bir sıra defne dalı, generallerde ise iki sıra defne dalı takılıyordu. Ceketin sol üst cep düğmesine mensup olunan birliğin brövesi ilikleniyordu. Ceket yakalarına her iki tarafa sınıf rengi ıspalet ile sarı metalden sınıf sembolleri takılıyordu. Ayağa ise siyah deriden kundura giyiliyordu.

Kış mevsiminde bu kıyafetin üstüne haki kaşeden kaput veya haki kumaştan pardesü

42 ***Ordu Kıyâfet Kararnamesi 25 Aralık 1956***, EU Basımevi, Ankara, 1956.

43 ***Türk Silahlı Kuvvetleri Kıyâfet Kararı***; Gnkur. Basımevi, Ankara, 1964.

giyilebiliyordu. 1963 düzenlemesi ile montlu kıyafet kullanımdan kaldırılmıştır.

Subay ve astsubaylar yaz mevsiminde biçim olarak bu kıyafetin aynısı olmakla birlikte bej rengi üniforma kullanıyorlardı. Bu kıyafetin şapkası da bej rengiydi. 1971 yılında yapılan düzenlemeyle bej rengi yazlık üniforma yerine ince kumaştan haki renkli yazlık üniforma kullanılmaya başlanmıştır.

Eğitim kıyafeti olarak kış mevsiminde haki abadan, yaz mevsiminde ise haki kumaştan bir kısa ceket ve pantolondan oluşan üniforma giyiliyordu. Üniforma ceketinin göğsünde her iki yanda kapaklı ve körüklü iki adet harici cep bulunuyordu. Pantolon beline haki örgü palaska takılıyordu. Ceket yakalarına sınıf rengi çuhadan ıspaletler ve metalden sınıf işaretleri dikiliyordu. Kışlık ceketler, boyuna kadar düğme ile iliklenirken, yazlık ceketlerin önü bir düğme mesafesinde her iki yana açık oluyordu. Bu kıyafette kemik düğmeler kullanılıyordu.

Bu kıyafetin üstüne üste doğru katlanıp iliklenen, gerektiğinde soğuklarda çözülerek kulakları koruyacak biçimde siperlikli kumaş kepler kullanılıyordu. Keplerin önünde subay ve astsubaylarda kokart, erlerde ise sınıf rengi kumaş bir düğme bulunuyordu. Bu kıyafetin altına duruma göre siyah deriden bot veya çizme giyiliyordu.

Kış mevsiminde bu kıyafetin üzerine haki kumaştan pardesü veya haki kaşe kumaştan kaput giyilebiliyordu.

Eğitim kıyafetlerinde ise kış mevsiminde subay ve astsubaylar rüzgâr ceketi adı verilen haki kumaştan kaban giyiyorlardı. Bu kabanın içini muflonlu oluyordu. Ceket önünde üstte iki ve altta iki olmak üzere dört adet kapaklı ve körüklü, harici cep bulunuyordu. Erler ise yine haki renkli ve dizlere kadar uzanan içi muflonlu parka giyiyordu. Parkanın önünde üstte iki ve altta iki olmak üzere dört adet kapaklı ve körüklü, harici cep bulunuyordu. Bu parkaya ayrıca düğme ile kapüşon takılıyordu.

1963 yılında rütbe sembolleri son kez değiştirilmiştir. Buna göre;

Asteğmen rütbesi 1 sarı metal çubuk,

Teğmen rütbesi 1 yıldız,

Üsteğmen rütbesi 2 yıldız,

Yüzbaşı rütbesi 3 yıldız,

Binbaşı rütbesi sembol ile 1 yıldız,

Yarbay rütbesi sembol ile 2 yıldız,

Albay rübesi sembol ile 3 yıldız,

Tuğgenereal rütbesi çapraz kılıçlı sembol ile 1 yıldız,

Tümgeneral rütbesi çapraz kılıçlı sembol ile 2 yıldız,

Korgeneral rütbesi çapraz kılıçlı sembol ile üçgen formunda 3 yıldız,

Orgeneral rütbesi çapraz kılıçlı sembol ile üçgen formunda 3 yıldızın önünde 1 yıldız olmak üzere toplam dört yıldız,

Genelkurmay Başkanı rütbesi apolet etrafında sarı yaldızlı defne dalları içinde orgeneral rütbesi,

Mareşal rütbesi sarı sırma zemin üzerinde kenarları defne dalları ile işlenmiş apoletin üstünde orgeneral rütbesi şeklinde ifade edilmiştir.

Bu dönemde astsubay rütbelerinde de düzenlemeye gidilerek altı kademeli yeni rütbe sistemi benimsenmiş ve yeni rütbe biçimleri oluşturulmuştur. Buna göre ortasında ayyıldız bulunan "V" şeklinde sarı iplikten şeritlerle;

Astsubay çavuş rütbesi 2 şerit,

Kıdemli çavuş rütbesi 3 şerit,

Üstçavuş rütbesi 4 şerit,

Kıdemli üstçavuş rütbesi 5 şerit,

Başçavuş rütbesi 6 şerit ve

Kıdemli başçavuş rütbesi 7 şerit ile ifade edilmiştir.

1963 yılında uygulamaya konulan bu kıyafetlerde 1983 yılında bir değişiklik yapılmış ve yazlık ince kumaştan, uzun kollu haki renkte üniformanın yanı sıra bej rengi kısa kollu ve kemerli yazlık ceket (safari) de kullanılmaya başlanmıştır.

1990 yılında yapılan değişiklikle karargâh çalışmalarında giyilmek üzere apoletli haki yünden kazak kabul edilerek kullanılmaya başlanmıştır.

Yine 1990 yılında yapılan değişiklikle haki abadan ve kumaştan eğitim kıyafeti yerine kışın kalın kumaştan, yazın ise ince kumaştan haki ve kahverengi tonları ağır basan nispeten koyu renkli ve büyük desenli kamuflaj kıyafet kullanılmaya başlanmıştır. Bu kıyafette ceket etekleri pantolonun üstüne bırakılıyor ve beline haki örgü palaska takılıyordu.

1997 yılında günlük kıyafet olarak montlu kıyafet ve bunun üzerine haki kayık kep kullanımına yeniden başlanmıştır. Yine aynı yıl 1983 yılından beri kullanılmakta olan bej rengi kısa kollu ve kemerli yazlık ceket (safari) uygulamadan kaldırılarak, onun yerine, bej rengi kumaştan, sarı metal düğmeli, açık yakalı ve apoletli gömlek, yazlık kıyafet olarak kullanılmaya başlanmıştır.

2008 Kıyafet kararı ile personelin eğitim kıyafetinde köklü değişime gidilmiş, koyu renk kamuflaj kaldırılarak, ülke coğrafyasına çok daha uygun olan açık renkli ve küçük desenli kamuflaj kıyafet uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca pantolon kenarlarında kullanılan zıhlar da bu düzenleme ile kaldırılmıştır.

2013 yılında yapılan düzenleme ile karargâh çalışmalarında kullanılmak üzere bej rengi gömlek üzerine haki kaşeden yelek giyilmesi karara bağlanmıştır. 2011 yılında Astsubayların harici şapkalarına sarı sakındırak takınmaya başlanmıştır.

Sultan Abdülaziz Dönemi (1861-1876)

Sultan Abdülaziz Dönemi
(1861-1876)

Piyade Feriki Büyük (Tören) Üniforması

Sultan Abdülaziz Dönemi
(1861-1876)

Piyade Nefer Üniforma Camedanı (Kısa Çeketi)

Sultan II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Mensubu (Padişahın hizmetinde bulunan)
Piyade Feriki Büyük Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Mensubu Piyade Miralayı (albayı)
Büyük Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Yaverân-ı Hazret-i Şehriyari'den (Padişah yaverlerinden) Piyade Müşiri Büyük Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Yaverân-ı Hazret-i Şehriyari'den
Büyük Üniformalı Müşir Fuat Paşa

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birliklerine (İstanbul dışındaki ordulara) Mensup Piyade Müşiri Büyük Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Nizamiye Birliklerine Mahsus Büyük Üniforması ile Müşir Rauf Paşa

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birliklerine Mensup Piyade Binbaşısı Feriki Küçük (Cumalık) Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Nizamiye Birlikleri Büyük Üniforması İle Mirliva

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Yaveran-ı Hazret-i Şehriyari'den Nizamiye Birlikleri Tabip Feriki Büyük Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birliklerine Mensup Piyade Binbaşısı
Büyük Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birliklerine Mensup
Piyade Mülâzımıevveli (üsteğmeni) Büyük Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Hademe-i Hassa-i Şahâne Nefer Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Piyade Neferi Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Piyade Neferleri

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Fesli (Arnavut) Zuhaf Alayı Neferi Selamlık (Cumalık) Üniforma Camedanı

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Sarıklı (Arap) Zuhaf Alayı Neferi Selamlık (Cumalık) Üniforma Camedanı

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Fesli (Arnavut) Zuhaf Alayı Neferi
Gündelik Üniforma Camedanı

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Gündelik Üniforması ile Fesli (Arnavut)
Zuhaf Alayı Başçavuşu

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Sarıklı (Arap) Zuhaf Alayı Neferi
Gündelik Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Süvari Kaymakamı (Yarbayı)
Küçük (Cumalık) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri Süvari Binbaşısı Büyük Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Nizamiye Birlikleri Büyük Üniforması ile Süvari Mirlivası Süleyman Paşa

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

**Birinci Mızraklı Süvari Alayı Kolağası (kol komutanı)
Büyük Üniforması**

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Birinci Mızraklı Süvari Alayı Büyük Üniforması ile Bir Süvari Binbaşı

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Birinci Mızraklı Süvari Alayı Mülâzımısânîsi (teğmeni)
Büyük Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Birinci Mızraklı Süvari Alayı Nefer Üniforması Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Süvari Ertuğrul Alayı Mülâzımıevveli Adi (Gündelik) Üniforma Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri Süvari Tabur Kâtibi Büyük Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Süvari Nefer Üniforma Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Topçu Kolağası Adi (Gündelik) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri Topçu Kolağası Büyük Üniforma Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Büyük Üniformalı Topçu Binbaşı Fuad Bey

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Topçu Miralayı Adi (Gündelik) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri Topçu Yüzbaşısı Küçük (Cumalık) Üniforma Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Topçu Yüzbaşısı Küçük (Cumalık) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Topçu Mülâzımıevveli
Küçük (Cumalık) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Topçu Neferi Üniforma Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Topçu Neferi Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri Topçu Neferi Üniforma Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Topçu Neferi Sadettin Ağa

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şâhâne (Padişahın hizmetinde olan) Muhafız Birliği Mülâzımıevvel Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

**Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şâhâne
Muhafız Birliği Nefer Ceketi**

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Maiyyet-i Seniyye Birlikleri İstihkâm Binbaşısı Adi (Gündelik) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri İstihkâm Yüzbaşısı Adi (Gündelik) Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri İstihkâm Zâbiti Büyük Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri İstihkâm Mülâzımısânisi
Adi (Gündelik) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Nizamiye Birlikleri İstihkâm Mülâzımısânisi
Adi (Gündelik) Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Jandarma Yüzbaşısı Büyük Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Süvari Jandarma Yüzbaşı Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Askeri Müze Koleksiyonu)

Piyade Jandarma Çavuşu Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Süvari Jandarma Nefer Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Piyade Jandarma Çavuşu Ceketi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Piyade Mızıka (bando) Nefer Üniforma Setresi

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Mühendishane-i Berri-i Hümâyûn (Topçu Harp Okulu)
İkinci Sınıf Talebesi Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) İkinci Sınıf Talebesi Üniforması

Sultan II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)

(Kara Harp Okulu Müzesi)

Mekteb-i Harbiye Birinci ve İkinci Sınıf Talebesi Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi (1909-1922)

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Erkân'a (paşalara) Mahsus Lacivert Setre Üniforma (tören üniforması) Ceketi

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Lacivert Setre Üniforma ile Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Erkân'a (Paşalara) Mahsus Lacivert Setre Üniforma

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Lacivert Setre Üniforma ile Müşir Mahmud Şevket Paşa

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Erkân-ı Harp Ümerasına (Kurmay Üstsubaylara) Mahsus Lacivert Setre Üniforma

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Lacivert Setre Üniforma ile Erkân-ı Harp Miralayı Hafız Hakkı Bey

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Piyade Zâbitanına (subaylarına) Mahsus Lacivert Setre Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Tabip Zâbitana Mahsus Fındıkî Yeşil Setre Üniforma Ceketi

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Jandarma Zâbitânına Mahsus Kaytanlı Mavi Setre (tören üniforması)

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Jandarma Mülazımısânîsi Kaytanlı Mavi Setresi

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Haki Şayaktan (yünlü kumaş) Mirliva Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Haki Şayak Merasim Üniforması İle Ferik Enver Paşa

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Haki Şayaktan Piyade Binbaşı Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Haki Şayaktan Topçu Mülâzımısânî Ceketi

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Haki Şayaktan Erkân-ı Harp Yüzbaşı Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

(Tunca Örses Koleksiyonu)

Piyade Yüzbaşı Cevat Abbas (Gürer) Efendi

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Haki Şayaktan Süvari Mülâzımıevvel Ceketi

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Haki Şayak Zâbitân Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şahâne Muhafız Birliği Süvari Mülâzımısânî Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şahâne Muhafız Birliği Süvari Mülâzımısânî Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şahâne Muhafız Birliği Piyade Binbaşı Üniforması

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

(Askeri Müze Resim Koleksiyonu)

Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şahâne Muhafız Birliği Yazlık Üniforması İle Piyade Binbaşı

II. Meşrutiyet Dönemi
(1909-1922)

Maiyyet-i Seniyye Hademe-i Hassa-i Şahâne Muhafız Birliği Piyade Nefer Üniforması

Millî Mücadele Dönemi (1920-1924)

Millî Mücadele Dönemi
(1920-1924)

Haki Şayaktan Mirliva Üniforması

Millî Mücadele Dönemi
(1920-1924)

(Anıtkabir Müzesi Koleksiyonu)

Mareşal Mustafa Kemal Paşa

Millî Mücadele Dönemi
(1920-1924)

(Anıtkabir Müzesi Koleksiyonu)

Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa

Millî Mücadele Dönemi
(1920-1924)

(Anıtkabir Müzesi Koleksiyonu)

Mirliva İsmet (İnönü) Paşa

1924-1933 Dönemi

1924-1933 Dönemi

Haki Şayaktan Mirliva Üniforması

1924-1933 Dönemi

(Anıtkabir Müzesi Koleksiyonu)

Mareşal Mustafa Kemal Paşa

1924-1933 Dönemi

Zâbit Kaputu

1924-1933 Dönemi

(Anıtkabir Müzesi Koleksiyonu)

Müşir Fevzi Çakmak Paşa

1933-1947 Dönemi

1933-1947 Dönemi

Haki Şayaktan Mareşal Üniforması

1933-1947 Dönemi

(Anıtkabir Müzesi Koleksiyonu)

Haki Şayaktan Üniforması İle Orgeneral Kazım Orbay

1933-1947 Dönemi

Haki Şayaktan Korgeneral Günlük Üniforması

1933-1947 Dönemi

Haki Şayaktan Yaver Kurmay Albay Üniforması

1933-1947 Dönemi

Haki Şayaktan Kurmay Yarbay Merasim Üniforması

1933-1947 Dönemi

(Kadir Türker Geçer Koleksiyonu)

Haki Şayaktan Merasim Üniformalı Bir Subay

1947-1956 Dönemi

1947-1956 Dönemi

Orgeneral Merasim Üniforması

1947-1956 Dönemi

Tümgeneral Günlük Üniforma Ceketi

1947-1956 Dönemi

(Tosun Saral Koleksiyonu)

Orgeneral Günlük Üniforması

1947-1956 Dönemi

Kore Harekâtı'nda Görevli Piyade Albay Montlu Kıyafeti

1947-1956 Dönemi

(Tunca Örses Koleksiyonu)

Kore Harekatı'nda Görevli Havacı ve Karacı Yüzbaşılarımız Montlu Kıyafet İle

1947-1956 Dönemi

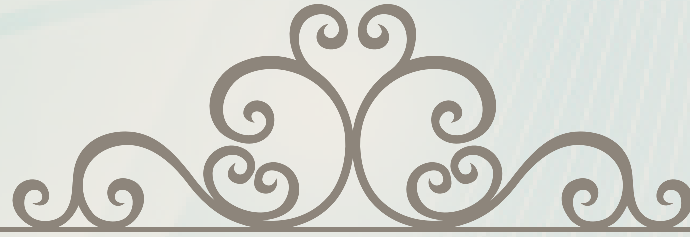
Kore Harekâtı'nda Görevli Piyade Albay Montlu Kıyafeti

1947-1956 Dönemi

Kore Harekâtı'nda Görevli Piyade Binbaşı Montu

1956-2017 Dönemi

1956-2017 Dönemi

Genelkurmay Başkanı Merasim Üniforması

1956-2017 Dönemi

(Kara Harp Okulu Müzesi)

Genelkurmay Başkanı Merasim Üniforması

1956-2017 Dönemi

Subay Pelerini

Üniforma Teferruatı

Üniforma Tefurratı

Sultan Abdülmecid Dönemi Topçu Müşiri Büyük Üniforma Apoleti (1839-1861)

Sultan Abdülmecid Dönemi Topçu Yüzbaşı Büyük Üniforma Apoleti (1839-1861)

Üniforma Tefurratı

Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemi Ferik Büyük Üniforma Apoleti (1861-1922)

Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemi Ferik Büyük Üniforma Apoleti (1861-1922)

Üniforma Tefurratı

Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemi Binbaşı Büyük Üniforma Apoleti (1861-1922)

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Süvari Ertuğrul Alayı Yüzbaşı Büyük Üniforma Apoleti (1876-1909)

Üniforma Tefurratı

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Mirliva Yağmurluk Lambasesi (1876-1909)

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Kaymakam Ceket Lambasesi (omuzluğu) (1876-1909)

Üniforma Tefurratı

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Binbaşı Yağmurluk Lambasesi (1876-1909)

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Yüzbaşı Yağmurluk Lambasesi (1909-1922)

Üniforma Tefurratı

II. Meşrutiyet Dönemi Mirliva Apoleti
(1909-1922)

II. Meşrutiyet Dönemi Miralay Apoleti
(1909-1922)

Üniforma Tefurratı

II. Meşrutiyet Dönemi Kaymakam Apoleti
(1909-1922)

II. Meşrutiyet Dönemi Mülâzımıevvel Apoleti
(1909-1922)

Üniforma Tefurratı

II. Meşrutiyet Dönemi Muharebe Bölgesi Miralay Apoleti (1915-1922)

II. Meşrutiyet Dönemi Muharebe Bölgesi Kaymakam Apoleti (1915-1922)

Üniforma Tefurratı

II. Meşrutiyet Dönemi 2. Sınıf Mümeyyizi (Alay Emini) Apoleti (1915-1922)

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Erkân-ı Harp Zâbitânı Yaka Alâmeti (1876-1909)